

MINISTÈRE
DE L'ÉDUCATION NATIONALE

D.N.A.F.L.A
R.P. 62 — Tél 22-41-62
BAMAKO

CEM

Bamanankan
Sariyasun

San Naaninon

Imprimerie D N A F L A / 1982

LADILIKANW

Nin kansariyasun in dabõra min kama, o ye de, kalandenw ka bamanankan mabèn dòn, u ka se ka miiri kan yèrè mabèncogo kan, ani u ka se k'a sèbèn sèbèncogo nyuman na . Gafe yèrè bèe, fèn durusita t'a la. Hakilli-jagabõbaaraw dama de b'a la, n'o bè kè ni degeliw ye, n'an b'a fõ olu ma labiliw ni yèlèkaliw, ani kumanyò-gõnya, n'o ye nyininkaliw n'u jaabiw ye.

I. Kalansen kècogo

Kalansen bè daminè ni masabolo ye, wala kumasen wala ja.

Karamògò bè kalandenw nyininka-nyininka o de kan fo ka taa a se, u ka se ka kalansen kun faamuya u yèrè ma. Karamògò bè sòrò k'o faamuyali sèmentiya n'a yèrè ta fõcogo ye, ani sèbènnisariya minnu ka kan ka bõ a kònò. O kètò, karamògò ka kan ka kuma sèbènni ni kuma dalafòli bõ nyògòn na. N'a ko : "a' ye n' lamèn", o kòrò ye ko dalafòli don. "a' y'a lajè", o ye sèbènni ye.

N'o banna, karamògò bè degeliw daminè.

Labili :

Labili ju ye kumasen kelen ye : danyè min siya ye kalansen kun ye , karamògò b'a nyini kalandenw k'o falen, k'o nyògònna wèrè bila kumasen kelen in kònò. O tuma o danyè minnu ye siya kelen ye, olu bè nyògòn labi-labi. Gafe in kònò an ye misali damaw de di. Karamògò yèrè ka baara bè kè ka kumasenw nyini, minnu bè bèn a ka kalanso ma, walasa ka labilidegeli dafa ka nyè.

Yèlèmali :

Yèlèmalidegeli ni labilidegeli ka surun nka yèlèmali la, kumaseɓen tɛ to a nò na, kalandenw b'a yèlèma ka kè kumaseɓen suguya wèrè de ye. O tuma karamògò bè kumaseɓenw fò, minnu bèe mabèncogo ye kelen ye, kalandenw b'a bèe yèlèma cogoya kelen na, i n'a fò : karamògò bè kumaseɓenw fò sònsira la, kalandenw b'u bila bansira la.

Misali : kar. : - an bè taa.
kal. : - an tɛ taa.

Kalansen laban ye baara kɛtaw ye.

2. Sariyasun danyèya

An ye danyè kura dòw labèn ka bèn bamanankan sariyasun ma. An bèna olu di aw ma, an'u kòròw. Dòw b'u la, olu tɛ fò kalandenw ye nka a ka kan karamògò ka u dòn. Minnu bè fò kalandenw ye, an b'olu pereperelatigè aw ye. Karamògò tɛ min kòrò dòn, a b'o nyini kankodòn- niya danyèsèbèn kònò.

KULU : O ye danyèw ye, minnu bè danyèmasa dò jidi (KULUKUNTIGI). N'i ye kumaseɓen ta, i bè se ka danyè bèe cè fò kelen min, n'o cèra a kumaseɓenya bè ban, o de ye kulukuntigi ye.

Misali : Madu denkè fòlò/ bèna don kalan na.
" Madu denkè fòlò" : o ye kulu ye.
" bèna don kalan na" : o ye kulu ye.
" denkè" ni "don" : olu ye kulukuntigiw ye.

KULU FOLO : N'i ye kumaseɓen o kumaseɓen ta, i b'a sòrò kun de bè kumaseɓen yèrè la, mògò dò, wala daba dò, wala fèn dò de bè kofò, ka kunnafoniw di o kan. O ye KUMASENKUN ye. Kalansen kònò, an b'a fò o de ma ko kulu fòlò.

Misali : "Madu denkè fòlò" : kulu fòlò.

KULU FILANAN : KUNNAFONI min bè di kumaseɓenkun kan, n'o bè se ka kè wale n'a dèmèlan ye an'a dafaw, wala mankutulan ni "ka" min b'a nyè, wala fèn wèrèw. O de bè wele kalandenw nyè na kulu filanan.

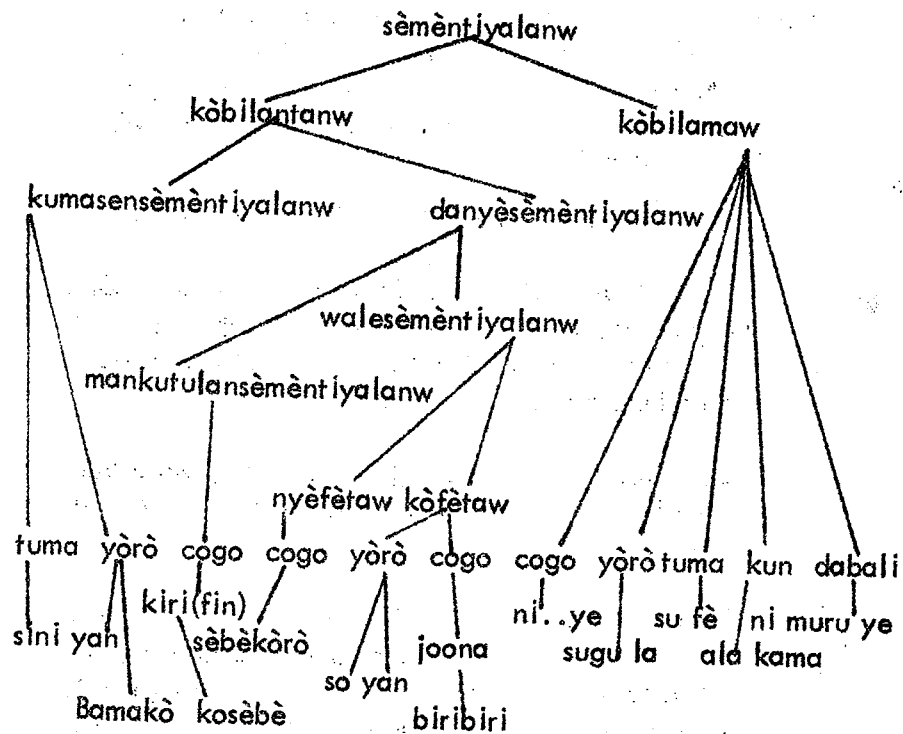
Misali : "bèna don kalan na" : kulu filanan.

TOGOKULU : Kulu min danyèmasa, (a KULUKUNTIGI), o ye tògò ye, wala nònabila, o de ye tògòkulu ye. A ka ca a la, ale de ye kulu fòlò ye. Nka a bè se ka kè kulu filanan fana dafa ye.

WALEKULU : Kulu min kulukuntigi ye wale ye, wala kunnafonilan, o de ye walekulu ye. A ka ca a la, ale de ye kulu filanan ye.

KOBILAKULU : Ale bè kulu filanan de la. A dilalen bè ni tògòkulu ye, ka kòbila da o kan, a kunnafonilan ye "bè" ye ka cayà (misali : muso bè sugu la). nka a bè se ka kè kulu filanan kò fè fana, ka kè i n'a fò kulu sabanan. Nka an t'o kalan sisan.

SEMENTIYALANW : Danyè wala danyèkulu min bè wale wala mankutulan wala kumaseñ yèrè sèmentiya, o de ye sèmentiyalan ye. Sèmentiyalanw yèrè-yèrè bèn yen, nyèci wèrè si tè minnu na ni sèmentiyali tè. Nka sèmentiyalan wèrèw bè yen, minnu ye tògòw ye, wala kòbilakuluw wala danyè suguya wèrèw, minnu tè sèmentiyalan yèrèwolow ye, nka u bè sèmentiyalan mako nyè. u tigna filè nin ye :

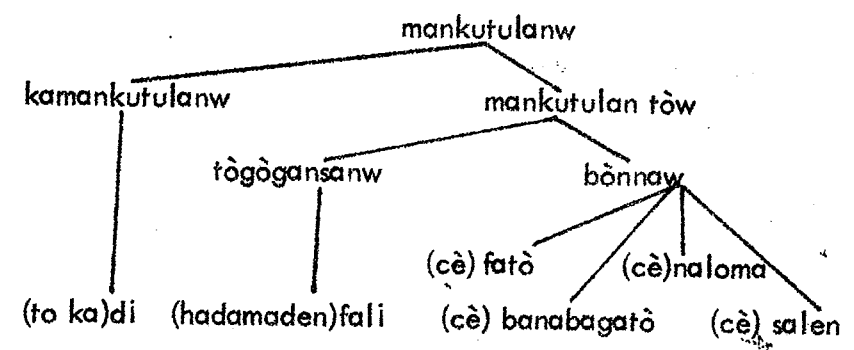
WALEKUMASEN : ni kulu fòlò tè kumaseñ min na (i n'a fò DIYAGOYALIKUMASEN), a bè fò o ma ko walekumaseñ. Misali : bò.

TOGOKUMASEN : ni kulu filanan tè kumaseñ min na (i n'a fò weleliw), a bè fò o ma ko tògòkumaseñ. Misali : Madu.

A ka kan karamògò ka nin danyè fila dòn nka nyinan kalan ma se u ma.

KUNNAFONILAN : kulu filanan wala kunnafoni, danyè min b'o dàminè na, o danyè de ye kunnafonilan ye. Fèn dadònnenw don. U dòw filè nin ye : bè, tè, ka, ma, don, ye. Nka era bè nòrò wale la kulu filanan kònò.

MANKUTULAN : mankutulanw ka ca. Tògò caman bè yen, i bè se k'o kè ka tògò wèrè mankutu, nka danyè dòw bè yen, olu ye mankutulanw yèrè-yèrè ye. Wa n'i y'u bila kulu filanan na, u kunnafonilan ye "ka" ye. Olu ye kamankutulanw yer

FARANFASILANW ni HAKELANW : olu ye danyè suguyaw ye, minnu ye dadonnenw ye, u bè sàrò tògòkulu la.

Faranfasilanw : mògò dò , mògò wèrè , mògò yèrè ,

Hakèlanw : mògò kelen , mògò kèmè , mògò damadò ,
malo dònin .

TOGO JIIDIW : tògòkulu kònò, n'a bôra kulukuntigi la, a tò bèe ye jiidiw ye.

Misali : Madu denké fòlò/ bèna don kalan na nin kumase in kònò, tògò ye "denké" ye, "Madu" y'a jidi dò ye, "fòlò" y'a jidi dò ye.

faranfasilanw ni mankufulanw de ye tògò jiidiw ye.

KUMAFONONA , KUMANFENONA, KUMAKANNONA :

Nònabilaw la, minw ye kumafòla ye (n/ne ani an/ anw), olu ye kumafònaw ye. Kuma bè kè minnu fè(i/e ni a'/aw), olu ye kumanfènònw ye. Kuma bè fò minnu kan (a,ale ni u,olu), olu ye kumakanònw ye.

NONABILA SINSINNENW ni NONABILA GANSANW :

Folòw filè : n, i, a, an, a', u.

Filanaw filè : ne, e, ale, anw, aw, olu.

KELENYA ni CAYA : taamasiyèn tè kelenya la, caya taamasiyèn ye w ye .

FOKUMASEN, NYININKALIKUMASEN, KABALIKUMASEN, DIYAGOYALIKUMASEN : olu ye kumase suguyaw ye.

Misali : fòkumase : Madu ye wara faga.

nyininkalikumase : Madu ye wara faga wa ?

kabalikumase : Madu ye wara faga koyi.

diyagoyalikumase : marifa ci wara la.

NYININKALIDANYEW : wa, min, tari, yala, jumèn..

NYININKALITOMI : ?

KABALITOMI : !

SONSIRA ni BANSIRA bè kumase suguya bèe la.

Misali : a bè na / a tè na.

a taara / a ma taa.

na / kana na.

KAFO.LI taamasiyèn dò ye ni (ani) ye, a bè danyè minw kafo, olu ye DANYE KAFOLENW ye.

JIRALAN : danyè min bè jirali kè (nin cè in , o cè).
jiralan ye pereperelatigèlan ye

TIGIYALAN bè TIGIYA jira (Baba ka fali)

PEREPERELATIGELAN bè tògò pereperelatigè . A bè se ka kè jiralan ye, walima kanhakè dò, min bè tògò kannyè laban kan : sogo^odon.

HAKELAN bè se ka HAKE dadonnen jira, wala dadònbali.

Misaliw : hakè dadonnen : fila, kèmè.

hakè dadònbali : damadò. fitinin

8
SEBENNI SARIYAW

kòlòsi : Nin tè kalansen ye. Ladilikanw don, karamògòw ka kan ka u hakili to minnu la sanga ni waati bèè, walasa u ka se ka kalandenw ka bamanankan cogo basigi dònin dònin.

Ladili ninnu bè mankan dafataw de kun kan.

1. a) ni danyè kelen daminè la i b'a mèn nk walima ng mògòw kumatòla, o danyè bè sèbèn tuma bèè ni nk ye.

Misali :

- b) nt walima nd
- c) np " nb
- d) ns " nz

o siratigè la an bè se k'a mèn ngèlèn, nka an b'a sèbèn nkèlèn.

ndori ni nton fana bè ten.
nzira ni nsira b'o cogo la.
ngòni ni nkòni fana bè ten.

2. Ni danyè bè se ka daminè ni t . walima k - ye fòcogo la, a bè sèbèn ni t de ye.

Misali : a bè sèbèn tulo , e tè sèbèn kulo
tile - " - kile
tuma - " - kuma.

3. Ni danyè bè se ka daminè ni s walima sh ye fòcogo la, a bè sèbèn ni s - de ye.

Misali : a bè sèbèn si , a tè sèbèn shi
basi - " - bashi
su - " - shu

nka danyè minnu sèbènnen bè ni sh ye danyègafe kònò. sèbèncogo wèrè tè olu la, hali ni fòcogo wèrè b'u la .

4. Ni g walima ng bè sàrò danyè gansan cèmancè la fòcogo la, sèbènni la ng dònò de bè sèbèn.

Misali : a bè sèbèn fanga , a tè sèbèn fanga
- " - dngè - " - dngè.

4. Ni g walima - k bè sàrò danyè gansan cèmancè la fòcogo la, sèbènni la g de bè sèbèn

Misali : a bè sèbèn tigi , a tè sèbèn tiki
- " - saga - " - saka.

Kalandenw ka baara kèta :

Aw ye danyè ninnu lajè g walima k bè minnu cèmancè la. a y'aw jija k'u fòcogo ni u sèbèncogo jira :

tòkò, tògò, kòkò, kògò, kaka, kogo , fuka, fuga -

5. Ni danyè bè se ka daminè ni g walima gw ye fòcogo la, sèbènni la a bè daminè ni g de ye.

Misali : a bè sèbèn girin , a tè sèbèn gwirin
- " - gèlèn - " - gwèlèn
- " - ga - " - gwa

kòlòsi : ni karamògò tè danyè min sèbèncogo dòn, a k'a lajè danyègafe bòlenkura kònò.

I. T Ò G Ò

Karamògò bè kumaseñ ninnu sèbèn walanba kan :

- Kalanden nyuman si tè kènè ma.
- N ka dugu donso bèe la tégèduman ye sama faga.
- Amadu muso Fanta ka nyi.
- An ka dugu n'a lamini denmisènw ye dabanana ye.

Karamògò bè kumaseñw kalan kelen-kelen.

Kalanden damadò bè kumaseñw kalan kelen-kelen.

kar. : a' ye kulu fila danfara kumaseñw na.

kulu fòlò : kulu filanan

kar. : - a' ye kulu filaw lajè kelen-kelen. Danyè minw bè se ka jòsi, a' ye olu jòsi ka bò u la.

Kòlòsili : kulu fòlòw tò bè to.

- kalanden
- donso
- Fanta
- denmisènw

kar. : - danyè minw tolen filè, olu de ye kulukuntigiw ye, bari u tè se ka jòsi.

kar. : - sisan, komin bi kalan bè kulu fòlòw de kan, an bè se ka kulu filananw jòsi.

kulu fòlò :

kar. : - fènw bè wele min na, o de ye tògò ye

kalanden	)	
donso	)	
Fanta	)	ye tògò ye
denmisènw	)	

kar. : - a' ye tògò dòw fò.

Kalandenw bè tògò caman fò, karamògò b'u sèbèn kèrè fè, walanba kan.

kar. : - an ka tògò ninnu lajè : kalanden, donso, Fanta, denmisènw.

Kalandenw bè se k'a fò :

- Fanta bè daminè ni siginiden kunba ye.
- tògò bèe ye danyè kèlen ye sèbènni na.
- "w" kèlen bè ka denmisen laban.

Kòlòsili : Ni kalandenw ma fèn fò, karamògò bè se ka nyininkali kè k'u bila sira kan. O kò fè :

kar. : - a' ye kumaseñ fila in lamèn :

1. Kalanden tè kènè ma
2. Kalanden tè kènè ma

Kòlòsi : Karamògò ka kan ka "kalanden" kalan ní pereperelatigèlikanhakè ye kumasen (1) kònò. Mògòtògò bè se ka bila "kalanden" nò na o kumasen kònò. Kumasen (2) "kalanden" pereperelatigèlen tè. Mògòtògò tè se ka bila a nò na.

kar. : - kumasen fila nin fòcogo ye kelen ye wa ?

kal. : - ayi.

kar. : - u kòrò ye kelen ye wa ?

kal. : - ayi.

kar. : - a' ye u kòrò danfara.

Kòlòsili : Ni kalandenw ma se, karamògò b'a fò u ye : kumasen (1) tògò pereperelatigèlen don. filanan ta pereperelatigèlen tè.

Karamògò bè misali wèrèw di : (1) pereperelatigèlen don. (2) pereperelatigèlen tè :

(1) muso tè.

den tè.

wari ma ye.

ko kèra.

.....

(2) muso tè.

den tè.

wari ma ye.

ko kèra.

.....

Karamògò bè kumasen fila in sèbèn :

1. Kalanden tè kènè ma.

2. Kalanden tè kènè ma.

kar. : - a' ye kumasenw lajè. Fèn b'u bò nyògòn na sèbèni na wa ?

kal. : - ayi. Fosi t'u bò nyògòn na.

kar. : - t'inyè don. Fòcogo la, u danfaralen don, nka sèbèncogo la, u bèe ye kelen ye.

kar. : - sisan, a' ye tógò fila in lamèn :

1. donso.

2. Fanta.

Fanta ye tógò sugu jumèn ye ?

kal. : - màgòtògò don.

kar. : - Fanta ye tógòjè de ye.

Misali : 1 Jamana in tógò ye di ?

- A tógò ye Mali.

2. I terikè tógò ye di ?

- A tógò ye Iša.

3. Ba nin tógò ye di ?

: - A tógò ye Joliba.

kar. : - a' ye tógòjè dòw fò.

kal. : - bè dòw fò.

kar. : - donso ye tógò sugu jumèn ye ? tógòjè don wa ?

kal. : - ayi.

kar. : - tógò sugu jumèn don ?

kal. : - forobatògò don.

Kòlòsi : Ni kalandenw ma jaabi in sòrò, karamògò
b'a di u ma.

kar. : - a' ye forobatògò dòw fò.

kar. : - forobatògò ni tógòjè fila sèbènnen filè :
donso / Fanta

A' bè mun kòlòsi ?

kal. : - forobatògò bè daminè ni siginiden fitinin ye.

Tógòjè bè daminè ni siginiden kunba ye.

kar. : - sisan a' ye tógò fila in lamèn, k'u sèbènnen lajè :

1. denmisèn .

2. denmisènw

Danfara jumèn b'u cè fòcogo la ?

kal. : - "denmisènw" bè laban ni "w" ye.

kar. : - sèbèncogo la dun ?

kal. : - denmisèn kelen bè laban ni "w" ye fana.

kar. : - o "w" nin bè min jira ?

kal. : - a bè caya jira.

kar. : - o tuma, ni "w" bè tógò laban na, a bè caya de
jira.

kar. : - sisan a' ye tógòjèw ni forobatògòw woloma a' ka
tógò fòlenw na, minw sèbènnen filè walanda kan.

kar. : - tógò fila bè se ka kafo ni ni ye walima ni walima
(wali) ye. Ni tógò caman bè kafo, laban fila bè
kafo ni ani ye.

kar. : (- bè misali caman di kalandenw ma kafaji kan)

D e g e l i f ò t a w

1. Pereperelatigèlen / pereperelatigèbali

a. Karamògò bè kumaseen dòw fò, min kulu fòlò ye
tógò pereperelatigèlen ye, kalanden fòlò b'o
kumaseen kelen fò, k'a kulu fòlò kè tógò pere-
perelatigèbali ye, ka foyi fara a kan. Kalanden
filanan b'a kulu fòlò kè tógò pereperelatigèbali-
gana ye.

Misali : kar. - Kalanden tè kènè ma .

kal. 1: - Kalanden foyi tè kènè ma .

kal. 2: - kalanden tè kènè ma .

Kòlòsili : Karamògò b'i janto pereperelatigèlen ni pereperelatigèbali fòtò kanhakè la. Ni kalandenw m'a fò ka nyè a b'a latilen.

- b. Karamògò bè a degeli kelen in ta k'a yèlèma a kun jugu kan :

Misali : kar. : - Kalanden tè kènè ma (pereperelatigèbali).

kar. : - Kalanden foyi tè kènè ma.

kal. : - Kalanden tè kènè ma (pereperelatigèlen).

- c. Karamògò bè so fila dila : pereperelatigèlenw ka so ni pereperelatigèbaliw ka so, walanba kan, kalandenw b'a kè u ka walan kan :

pereperelatigèlen : pereperelatigèbali
:
:

A bè kumaseñ dów-fò, ni min kulu fòlò tògò pereperelatigèlen don, a b'a nyini kalandenw ka taamasiyèn bila o so kòndò u ka walan kan, k'a kòròta.

2. Kelenya / caya

- a. Karamògò bè kumaseñ dò fò, min kulu fòlò bè kelenya la, kalandenw b'a bila caya la.

Misali : kar. : - donso ye sama faga.

kal. : - donsow ye sama faga.

- b. O degeli kelen bè se ka kè a kun jugu kan.

Misali : kar. : - donsow ye sama faga.

kal. : - donso ye sama faga.

- c. Karamògò bè tògò caman ta kulu fòlò la ka kumaseñ kelen dila. Kalandenw b'u yèlèma ka kè tògò kelen ye caya la.

Misali : kar. : - Madu ni Fanta ni Ali ye kalanden ye, u ye sèbènni kè.

kal. : - kalandenw ye sèbènni kè.

3. tògòjè / forobatògò

- a. Karamògò bè mògò dów jira, a b'a nyini kalandenw fè u k'u tògòjè fò. an'u forobatògò.

Misali : kar. : - (bè Amadu jira) - nin togojè ?

kal.1: - Amadu.

kar. : - a foroba tògò ?

kal.2: - kalanden.

- b. Karamògò bè kumaseñ dò fò, min kulu fòlò tògò ye tògòjè ye, kalandenw b'a yèlèma ka kè forobatògò ye.

Misali : kar. : - Madu ye jate sòrò.

kal. : - kalanden ye jate sòrò.

(Tògòjè dów filè : Mali, Segu, Sunjata, Daa)

Baara kèta

1. An bè tògò damadów bila tògò fòlòw nò la nin kumaseñ ninnu kòndò :

2. N Ò N A B I L A

Karamògò bè kumasen ninnu sèbèn walanba kan :

- Kalanden ye kitabu ta. Kalanden ye kalan kè.
- Fanta ma konnègè ye. Fanta ma da sògò.
- Amadu na shè minè. Amadu na shè faga.
- Denmisènw ka ca yan. Denmisènw bè tulon kè nyògòn fè.

kar. : - an ka kumasen ninnu lajè fila-fila. A' bè mun kòlòsi ?

kal. : - danyè kelen bè sòrò kumasen fila kònò.

kar. : - a' ye o danyèw jira.

- kal. : - a. kalanden
b. Fanta
c. Amadu, shè
d. denmisènw

kar. : - n'an ye a. kumasenw ta, danyè jumèn bè se ka bila kalanden nò na, k'a sòrò kumasen kòrò ma yèlèma ?

kal. : - "a" bè se ka bila a nò na.

kar. : - kumasenw kalan.

kal. : - Kalanden ye kitabu ta. A ye kalan kè.

kar. : - jòn bè o yèlèmali nyògòn kè b. kumasenw na ?

kal. : - Fanta ma konnègè ye. A ma da sògò.

kar. : - dò ka c. kumasenw ta kè.

kal. : - Amadu na shè minè. A na a faga.

kar. : - dò ka yèlèmali kè d. kumasenw kònò.

kal. : - Denmisènw ka ca yan. u bè tulon kè nyògòn fè.

Karamògò bè ci kè "a" ninnu ni "u" ju kòrò.

kar. : - a. ni b. ni c. kumasenw na, an ye "a" sèbèn, nka d. la, an ye "u" sèbèn. Mun na ?

kal. : - caya bè "denmisènw" na.

kar. : - "a" bè bila mògò jumèn nò na ? Min bè ka kuma wa, kuma bè kèla min fè wa, tari kuma bè kèla mògò min kan ?

kal. : - kuma bè kèla mògò min kan, "a" bè o de nò na.

kar. : - "u" dun ?

kar. : - o fana bè o cogo la.

kar. : - o tuma "a" ni "u", a bè fò olu ma ko kumakan-nònw. Kuma bè kèla mògò minw kan, u bè bila olu de nò na. "a" ye kelenya kumakannòna ye, "u" ye caya kumakannòna ye.

kar. : - sisan, an k'a lajè Kalanden bè min kè, walima Fanta bè min kè, walima Amadu bè min kè, ne yèrè bè se k'o kè. N b'o fò cogo di ? N b'a fò :

- N ye kitabu ta. N ye kalan kè.
- N ma konnègè ye. N ma da sògò.
- N na shè minè. N n'a faga.

Karamògò bè kumasen ninnu sèbèn, ka ci kè N ju kòrò.

kar. : - a bè fò "n" ma ko kumafònòna, bari mògò min bè kuma fò, a bè o tigi de jira.

kar. : - sisan, ninnu (kalanden, Fanta, Amadu) bè min kè, aw ni ne bè se k'o kè. O bè fò cogo di ?

- kal. : - a. An ye kitabu ta. An ye kalan kè.
 b. An ma konnègè ye. An ma da sògò.
 c. An na shè minè. An n'a faga.

Karamògò bè kumasenw sèbèn, ka ci kè an ju kòrò.

- kar. : - "an" fana ye kumafònòna de ye. Caya kumafònòna don.
 kar. : - sisan, kalanden ni Fanta ni Amadu bè min kè, Isha bè se k'o kè. Jènèba, e b'o fò Isha ye cogo di ?
 kal. : - a. I ye kitabu ta. I ye kalan kè.
 b. I ma konnègè ye. I ma da sògò.
 c. I na shè minè. I n'a faga.

Karamògò bè kumasenw sèbèn, ka ci i ju kòrò.

- kar. : - ni mògò bè kuma, i b'a fò jòn ma "i" ?
 kal. : - i bè kumana mògò min fè, i b'a fò o de ma "i"
 kar. : - o tuma "i" ye kumafònòna de ye. Kuma bè ka kè mògò min fè, a bè o tigi de jira.
 kar. : - sisan, Sidiki ni Awa bè se ka ninu ka walew kè. Korotumu, e b'o fò Sidiki ni Awa ye cogo di ?
 kal. : - a. A' bè kitabu ta. A' bè kalan kè.
 b. A' ma konnègè ye. A' ma da sògò.
 c. A' na shè minè. A' n'a faga.

Karamògò bè ci kè a' ju kòrò.

- kar. : - "a'" bè jòn jira ?
 kal. : - kuma bè kèla mògò minw fè, "a'" bè olu de jira.

- kar. : - kuma bè kèla mògò kelen de fè wa, mògò caman ?
 kal. : - kuma bè kèla mògò caman de fè.
 kar. : - o tuma "a'" ye caya kumafònòna de ye.

Karamògò bè kalanden dò ka fèn ta, ka nyininkali kè kalanden na :

- kar. : - nin ye jòn ta ye ?
 kal. : - ne ta don.

Karamògò bè "ne ta don" sèbèn walanba kan, walima "ne ka kitabu don".

- kar. : - karisa, karisa nyininka n'a ta ye fèn nin ye.
 kal. : - karisa, e ta ye fèn nin ye wa ?

Karamògò bè "e ta ye fèn nin ye wa ?" sèbèn kumasen fòlò ju kòrò.

Karamògò bè kalanden dò ka kitabu ta, k'a fò :

- kar. : - nin ye jòn ka kitabu ye ?
 kal. : - karisa ta don.
 kar. : - karisa ta don ?
 kal. : - òwò, ale ta don.

Karamògò bè "ale ta don" walima "ale ka kitabu don" sèbèn.

- kar. : - an bè jòn ka kalanso kòndò ?
 kal. : - an bè anw ka kalanso kòndò.
 kar. : - jòn ka kalanso don ?
 kal. : - anw ka kalanso don.

Karamògò b'a sèbèn : "anw ka kalanso don".

kar. : - Isa, i ka kitabu jira Sidiki ni Awa la, i k'u nyi-ninka u ta bè min ?

kal. : - ne ka kitabu filè, aw ka kitabu bè min ?

Karamògò bè "aw ka kitabu bè min ?" sèbèn.

kar. : - Isa, e ka kitabu b'i bolo. Sidiki ni Awa dun ?

kal. : - olu ka kitabu b'u bolo.

Karamògò bè o kumasen sèbèn.

Karamògò bè ci kè ne, e, ale, anw, aw, olu ju kòrò kumasen ninnu kàndò.

kar. : - an ye nònabila minw kalan ka ban, jòn bè olu fò ?

kal. : - n, i, a, an, a', u.

kar. : - kumasen minw sèbènnen filè, a' ye olu nònabilaw kalan.

kal. : - ne, e, ale, anw, aw, olu.

Karamògò bè walanba jòsi, ka nònabila bèe sèbèn nin cogo in na, walasa kalandenw k'u lasaa.

n	ne
i	e
a	ale
an	anw
a'	aw
u	olu

kar. : - ni mògò bè kuma, n'i t'a fè ka sinsi wale kèbaga kan, i bè nònabila ta numanfètaw la. Olu ye nònabila gansanw ye.

N'i b'a fè ka sinsi wale kèbaga kan, i bè nònabila ta kininfètaw la. Olu ye nònabila sinsinenw ye.

Kòlòsi : Karamògò b'a jira kalandenw na k'a fò kelenya kumakannòna ni caya kumanfènòna sèbèncogo ye kelen ye, nka u fòcogo tè kelen ye. Fòlò kanha-kè bè dugu ma, filanañ ta bè san fè.

D e g e l i f ò t a w

1. Karamògò bè kalanden kelen wele ka na nyè fè. A bè a yèrè jira k'a fò : - ne ye karamògò ye. A bè nyèfèkalanden in jira k'a fò : - e ye kalanden ye. A bè mògò wèrè jira k'a fò : - ale ye kalanden ye. A bè a yèrè ni mògò wèrèw jira k'a fò : - anw ye mògòw ye. A bè nyèfèkalanden n'a tòw jira k'a fò : - aw ye kalandenw ye. A bè nyèfèkalanden mabò tòw la k'a fò : - olu ye kalandenw ye.

A b'a fò nyèfèkalanden ye o k'a nyògònna kè, Ale bè mògòw jira-jira (ale b'i janto kalanden kana filli).

A bè kalanden wèrèw wele ka na nyè fè k'o nyògònna kè.

2. a. Karamògò bè kumasen fòlen ninnu ta k'u kumasekunw kè nònabila sinsinenw ye, kalandenw b'u yèlèma ka kè nònabila gansanw ye.

Misali : kar. : - ne ye kalanden ye.

kal. : - n ye kalanden ye.

kar. : - e ye kalanden ye.

kal. : - i ye kalanden ye.

- b. Karamògò bè kumasenw kumaskunkun kè nònabila gansanw ye, kalandenw b'u kè sinsinenw ye.

Misali : kar. : - n ye kalanden ye.

kal. : - ne ye kalanden ye.

kar. : - i ye kalanden ye.

kal. : - e ye kalanden ye.

- c. Degeli fila ninnu, kalandenw yèrè dama b'a kè u ni nyògòn cè.

3. Karamògò bè kelenya nònabilaw fò kumasken kònò, kalandenw b'a sòsò ka sòrò k'u kè caya ye.

Misali : 1. kar. : - n kelen bè taa so.

kal. : - i kelen tè taa so, an bèe de bè taa so.

2. kar. : - a kelen de ye kalanden nyuman ye.

kal. : - a kelen tè kalanden nyuman ye, u bèe ye kalanden nyuman ye.

4. Karamògò bè kumasken fò min kumaskenkun ye tògò kelen wala tògò fila wala nònabila ni tògò wala nònabila fila ye, kalanden b'a yèlèma ka kè nònabila kelen ye.

Misali :

1. kar. : - Ali ni Fanta taara kungo la.

kal. : - u taara kungo la.

2. kar. : - ne ni e ye terima ye.

kal. : - an ye terima ye.

Baara kèta

1. Nònabila bè se ka bila tògò nò la yòrò minw na, a' y'a bila a nò la o yòròw la :

Fanta taara. Fanta seginna ka na , Fanta ye Fanta yèrè den wele. Den ye Fanta laminè. Denmisènw ye denmisènw faw wele. Faw ye denmisènw laminè.

- 2 . Kumasken yèlèмали

Misali : ne Adama taara --- n taara

e Madu nana ---

ale Fanta nana ---

ne Adama ni Musa taara ---

Mamu ni Sira ma na ---

3. Aw ka jaabi laban fila la baara kèta 2 kònò, aw bè nònabila sinsinenw bila nònabila gansanw nò la.
4. Nònabilaw ye joli ye ? Aw bè u kelen-kelennà bila kumasken dòw kònò.

3. MANKUTULAN

1. Mòbili jèman bè Amadu bolo.
2. Mòbili nyugujima ka di ne ye.
3. Hadamaden fali tè fèn faamuya.
4. Wulu fatò tè mògò jènyògòn ye.
5. Mòni sukaroma ka di Sinè ye.
6. Mògò malobali ka ko man di.
7. Cè nkalontigèla tè hòròn ye.
8. Woro karilen in ma tugu ka nyè.

Tilayòrò fòlò

Karamògò bè kumasenw kalan. O kò, kalanden fila b'u kalan.

Karamògò b'a nyini kalandenw fè u ka kuluw bò nyògòn na.

Kulu fòlò danyè minnu bè se ka cè k'a sòrò kuma ma tinyè, u b'olu cè, ka sòrò k'u sèbèn yòrò wèrè. Olu filè nin ye :

- jèman
- nyugujima
- fali
- fatò
- sukaroma
- malobali
- nkalontigèla
- karilen

Tògò min tora kulu la u bè ci kè o kòrò.

kar. : - an ye danyè minnu cè k'u sèbèn kèrè fè, olu ye mun ye ?

kal. : - tògò jiidu don. !

Karamògò bè jidi ninu kelen-kelen lajè, ka kalandenw nyininka u bè kunnafoni min di fògò kan, u k'o fò.

kar. : - komin an y'u bèe lajèlen lajè, u bè min jira, a' y'o fò.

kal. : - tògò bè cogo min, tògò mankutù, u b'o de jira.

kar. : - an b'a fò k'u bè tògò mankutù. Fèn min nyèci ye mankutuli ye, a bè se ka fò o ma cogo di ?

kal. : - a bè se ka fò o ma ko "mankutulan".

kar. : - a' y'a' hakili to-nin na : tògò jidi min b'a kè-cogo jira, k'a mankutù, a bè fò o ma ko "mankutulan".

Tilayòrò filanan

Karamògò bè kumasen fòlò tògòkulu ta k'a sèbèn walan-ba kan :

mòbili jèman

kar. : - nin ye kumasen ye wa ?

kal. : - ayi. Kumasen tè bari a ma dafa.

kar. : - an k'a yèlèma ka kè kumasen ye ka mòbili nyè cogoya fò. An b'a fò cogo di ?

kal. : - mòbili nyè ka jè.

kar. : - ni danyè "nyè" bòra a la dun ?

kal. : - mòbili ka jè.

kar. : - mòbili jèman / mòbili ka jè. A' ye nin fila sanga. "mòbili jèman" yèlèmalì ka kè kuma-

sen ye, yèlèma jumèn donna a la ?

kal. : - "ka" bilala danyè fila ni nyògòn cè, ka "-man" tigè ka bò danyè filanan na.

kar. : - a' ye kumasen filanan kulu fòlò ta.

kal. : - mòbili nyugujima.

kar. : - yèlèma min donna kumasen fòlò kulu fòlò la k'a kè kumasen ye, o yèlèma bè se ka kè yan wa ?

kal. : - a tè se . "mòbili ka nyuguji", o tè bamanankan ye.

Karamògò bè a nyininkali kelen kè kumasen tòw bèe la.

kar. : - a' ye mun kòlòsi, n'aw ye kumasen fòlò yèlèmali ni tòw sanga nyògòn ma ?

kal. : - "jèman" bè se ka tigè ka kè "jè" ye, ani k'a kumasanya ni "ka" ye. Tò ninnu tè se ka kè ten.

kar. : - an b'a fò ko "jè" (wala "jèman") ye kamankutulan ye, bawo a bè se ka fò "a ka jè". Mankutulan fèn o fèn bè o cogo la, o bée ye kamankutulanw ye.

A' b'o minnu dòn, a' y'olu fò, an'u yèlèmali.

Misali : mòbili teliman --- mòbili ka teli.

kal. : - mòbili finman- -- mòbili ka fin.

mòbili bilenman --- mòbili ka bilen.

mòbili kalanman --- mòbili ka kalan.

Tilayòrò sabanan

Karamògò bè a sèbèn walanba kan : mòbili jèman. A bè "-man" cè ka bò a la.

kar. : - danyè kòrò b'a nò na wa ?

kal. : - òwò, a kòrò b'a nò na.

kar. : - o tuma "-man" bè se ka bò kamankutulanw na n'u tugulen bè tògò la k'a sòrò u kòrò ma yèlèma.

Karamògò b'a sèbèn walanba kan :

mòbili ka bon

mòbili ka jan

mòbili ka gan

kar. : - a' bè se ka "ka" bò ninnu na ka "-man" fara mankutulanw kan wa ? A' y'u ta kelen-kelen. "mòbili bonman" bè se ka fò wa ?

kal. : - ayi, o tè se ka fò.

kar. : - a bè fò cogo di ?

kal. : - "mòbili belebebeba"

kar. : - "mòbili janman" bè se ka fò wa ?

kal. : - ayi, o tè se ka fò.

kar. : - a bè fò cogo di ?

kal. : - "mòbili jamanjan".

kar. : - "mòbili ganman", o bè se ka fò wa ?

kal. : - o tè se ka fò.

kar. : - a bè fò cogo di ?

kal. : - "mòbili goniman".

kar. : - o tuma aw k'a dòn ko kamankutulan dòw bè yen, olu tè se ka kè kulu fòlò tògò jidi ye, fo n'i ye danyè wèrè bila u nò na.

D eg e l i f ò t a w

1. Karamògò bè manku kumasen dò dila i n'a fò : "mòbili ka teli", kalanden fòlò bè mankutulan yèlèma k'a bila kulu fòlò la, i n'a fò : "mòbili teliman don", ka-

landen filanan bè "-man" bò mankutulan na i n'a fò
"mòbili teli don".

Misali : kar. : - muso ka kekun.

kal. : - muso kekunman don.

kal. : - muso kekun don.

2. Karamògò bè kumaseñ dō fò "ye...ye" bè min na, ka-
landen bè kumaseñ yèlèma ka tògò filanan kè kulu fòlò
tògò jiidí ye.

Misali : kar. : - wulu in ye fatò ye.

kal. : - wulu fatò don.

3. Karamògò bè kumaseñ dōw fò, mankutulan bè minnu na
(a kèra kamankutulan wala mankutulan gansan ye), n'a
bè laban ni "don" ye, kalandenw b'a yèlèma k'a kè
"ye...ye" kumaseñ ye wala mankutukumaseñ.

Misaliw : 1. kar. : - mòbili jèman don.

kal. : - mòbili ka jè.

2. kar. : - wulu fatò don.

kal. : - wulu ye fatò ye.

B a a r a k è t a

1. Aw bè kumaseñbolow dafa ni mankutulan dō ye min bè
bèn :

- Fanta ka ...

- Namasa ka ...

- Nin jiri ka ...

- Nin mangoro ka ....

- Sama ka ... ni waraba ye.

- Lemuru .... don.

- Mògò ..... don.

- Ko ..... tē

- Wulu ..... filē

2. Aw bè mankutulan dōw nyini minw labannen bè ni
"-baatò" ye. Aw bè tila k'u bila kumaseñw kònò.

3. Aw bè mankutulan dōw nyini minw labannen bè ni
"-tò" ye. Aw bè tila k'u bila kumaseñw kònò.

4. Aw bè mankutulan dōw nyini minw labannen bè ni
"-ma" ye. Aw bè tila k'u bila kumaseñ dōw kònò.

5. Aw bè mankutulan dōw nyini minw labannen bè ni
"-man" ye. Aw bè tila k'u bila kumaseñw kònò.

4. F A R A N F A S I L A N

4.1.1. P E R E P E R E L A T I G E L A N : J I R A L A N

Karamògò bè cè saba ja kè walanba kan : kelen ka bon,
fila ka misèn. U sigilen don.

Karamògò bè nyininkali kè :

kar. : - jòn ka bon ? Karisa, na belebele jira.

Kalanden bè na walanba la :

kal. : - nin de ka bon.

kar. : - nin mun ? Fali wa ?

kal. : - nin cè de ka bon.

kar. : - karisa ye mun kè ?

kal.tòw : - a ye cè belebele jira.

kar. : - a y'a jira cogo di ?

kal. : - a y'a jira n'a bolo ye.

kar. : - tuma caman, ni mògò bè fèn jira, i bè kuma,
nka i b'i bolo fana kè ka fèn jira.

kari sa ko "nin cè de ka bon". Fòcogo wèrè bè
o kuma na wa ?

kal. : - a bè se ka fò : - cè in de ka bon.

: - nin cè in de ka bon.

Karamògò bè kumase fòlenw sèbèn walanba kan :

1. Nin ka bon.

2. Nin cè ka bon.

3. Cè in ka bon.

4. Nin cè in ka bon.

A b'u kalan kelen-kelen, ka jirali kè :

kar. : - danyè jumèn bè kè ka jirali kè, ni n ko :

1. Nin ka bon.

kal. : - "nin" de bè kè ka jirali kè.

kar. : - 2. Nin cè ka bon.

kal. : - "nin" de bè kè ka jirali kè.

kar. : - 3. Cè in ka bon.

kal. : - "in" de bè kè ka jirali kè.

kar. : - 4. Nin cè in ka bon.

kal. : - "nin" ni "in" de bè kè ka jirali kè.

kar. : - "nin" ni "in", a bè fò olu ma ko jiralanw.

kar. : - a' ye kuluw danfara.

Kalandenw bè kuluw danfara tan :

1. Nin : ka bon

2. Nin cè :

3. Cè in :

4. Nin cè in :

kar. : - danyè jumèn bè (1) kulu fòlò kònò ?

kal. : - jiralan de b'a kònò.

kar. : - danyè jumèn bè (2) kulu fòlò kònò ?

kal. : - jiralan ni tògò.

kar. : - jumèn fòlò bè fò ?

kal. : - jiralan.

kar. : - tògò bè min ?

kal. : - tògò bè jiralan kò fè.

kar. : - danyè jumèn bè (3) kulu fòlò kònò ?

kal. : - tògò ni jiralan.

kar. : - jumèn fòlò bè fò ?

kal. : - tògò de fòlò bè fò.

- kar. : - a' ye(3) jiralan lajè. A bè se ka bila (2) ta nò
na wa ? A bè se ka fò "in cè ka bon" wa ?
- kal. : - ayi, o tè se ka fò.
- kar. : - o kòrò ye di ?
- kal. : - o kòrò ye ko "in" bè se ka bila (fò) tògò kò fè
dòròn de.
- kar. : - danyè jumèn bè (4) kulu fòlò kònò ?
- kal. : - jiralan fila ni tògò kelen.
- kar. : - tògò bè min ?
- kal. : - a bè jiralan fila ni nyògòn cè.
- kar. : - a' y'a lajè ni nònabila bè se ka bila tògò nò na
kulu ninnu kònò.
- kal. : - o tè se ka kè.
- kar. : - o tuma, jiralan ni tògò bè taa nyògòn fè, nka a
ni nònabila tè nyògòn ta.
- kar. : - a' ye kumasen nin lamèn : "cè nin ka bon".
Ni cè caman don, a bè fò cogo di ?
- kal. : - cè ninnu ka bon.
- kar. : - jiralan bè min ?
- kal. : - a bè tògò kò fè.
- kar. : - a bè se ka kè tògò nyè fè wa ?
- kal. : - ayi / òwò.
- kar. : - (ni kalanden ko òwò):- "ninnu cè ka bon" ani "cè
ninnu ka bon" o kòrò ye kelen ye wa ?
- kal. : - o kòrò tè kelen ye.
- kar. : - o tuma "ninnu" bè bila tògò kò fè de tuma bèe,
n'a ni tògò bè taa nyògòn fè.
- kar. : - a' ye kumasen in lamèn : "cè in ka bon".
Ni cè caman don, a bè fò cogo di ?
- kal. : - "cè ninnu ka bon".
- kar. : - a' ye nin lamèn : "nin cè in ka bon".
Ni cè caman don, o bè fò cogo di ?

- kal. : - "nin cè ninnu ka bon".
- kar. : - a' ye nin lamèn : "nin ka bon".
Ni mògò caman ko don, a bè fò cogo di ?
- kal. : - "ninnu ka bon".

Karamògò bè cè belebele ja jira :

- Kar. : - cè nin ka bon wa ?
- kal. : - òwò, a ka bon.

Karamògò bè cè misènman kelen jira :

- kar. : - nin dun ?
- kal. : - o man bon.
- kar. : - "o" fana ye jiralan ye, i n'a fò nin. Nka ale tè
se ka bila (fò) tògò kò fè. A bè fò "o cè ka bon",
a tè fò "cè o ka bon".

kar. : - a' ye jaw filè.

A bè cè belebele jira :

- kar. : - cè in ka bon wa ?
- kal. : - òwò, a ka bon.
- kar. : - (a bè tò fila jira) : - nin ni nin dun ?
- kal. : - olu man bon.
- kar. : - mun na i m'a fò "o man bon" ?
- kal. : - mògò fila ko don.

- kar. : - o tuma "olu" bè mun jira ?
- kal. : - a bè caya jira.
- kar. : - an ye jiralan minnu ye, olu bèe ye pereperelatigè
gèlanw de ye. Tògò bè se ka pereperelatigè ni
kanhakè ye, walima jiralan.

D e g e l i f ò t a w

1. Karamògò bè kumasen dò fò, min kònò a bè jirali kè ni "min" ("minnu") ye,
kalanden fòlò b'a yèlèma k'a kè "tògò + in" ye,
filanan b'a yèlèma ka kè "nin + tògò" ye,
sabanana b'a yèlèma ka kè "nin + tògò + in" ye,
kalanden naaninan b'a kè "nin" gansan ye.

Misali : kar. : - donsokè min filè, a tè sogo faga .
kal. 1 - donsokè in tè sogo faga .
kal. 2 - nin donsokè tè sogo faga .
kal. 3 - nin donsokè in tè sogo faga .
kal. 4 - nin tè sogo faga .

2. Karamògò bè kumasen dò fò, a kumasekun bè caya la, ka jirali kè ni kumasekun y'a kònò, "minnu" ("minw") bè min na.
Kalanden fòlò b'a yèlèma ka kè "tògò + ninnu" ye,
filanan b'a yèlèma ka kè "nin + tògò + ninnu" ye,
kalanden sabanana b'a kè "ninnu" dama ye.

Misali : kar. : - donso minnu filè, u ka farin.
kal.1 :- donso ninnu ka farin.
kal.2 :- nin donso ninnu ka farin.
kal.3 :- ninnu ka farin.

3. Karamògò bè ntèntèn dama dò da, kalandenw b'a jaabi ka "o" kè jaabi kumasekun ye.

Misali dòw :

kar. : - n taara dugu kònò, n taara a sòrò musow bè ka den kunsigi jan bamu.

kal. : - o ye kabaforo ye.

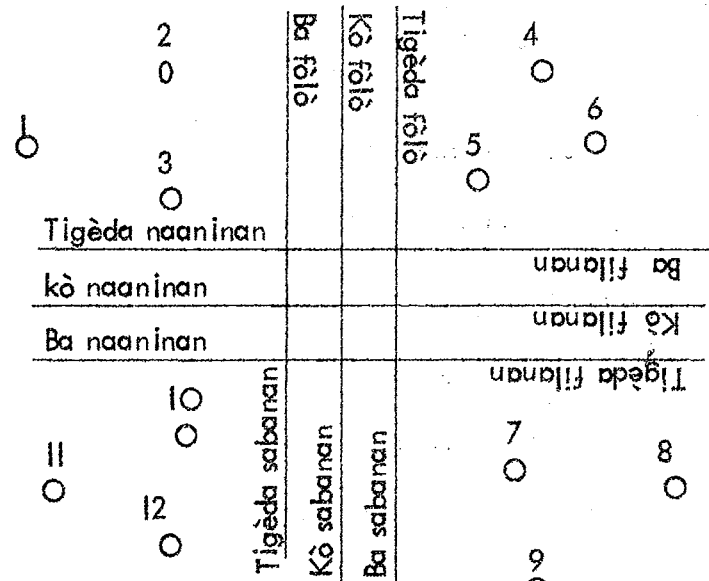
kar. : - musokòrònin dònkètò ye kònò ta.

kal. : - o ye jènè ye.

(Kalandenw yèrè bè ntèntèn dòw nyini ka nyògòn jaabi).

4. Karamògò bè kalandenw degé Sumangolo la.

Sumangolo nyègèn :

O : cènin cèjugu

fòlò : ba tigè

filanan : kò tigè

sabanana : Sumangolo na, Sumangolo

Kalanden fila bè taa walanba la. Fòlò bè donkili da, a kòsinnen nyègèn ma. Filanan bè cèninw jira-jira, fòlò b'a fò min don, k'a ta kelen-kelen.

kal. fòb : - cènin bàra dòn na, cènin cèjugu bàra dòn na, cè wèrè ma dòn kè nin kelen kò.

kal. filanan : - nin wa ?

kal. fòlò : - òwò Sumangolo.

dònkili

kal. filanan : - nin wa ?

kal. fòb : - o tè Sumangolo

dònkili

kal. fòlò : - nin wa ?

kal. filanan : - o don Sumangolo.

N'u sera tiiri saba ma u b'a fò :

kal. fòlò : dònkili

kal. filanan : - nin wa ?

kal. fòlò : - ba tigè Sumangolo.

kal. filanan - nin wa ?

kal. fòlò : - kò tigè Sumangolo.

kal. filanan : - nin wa ?

kal. fòlò : - Sumangolo, na Sumangolo.

U bè se cènin cèjuguw ma o kò fè, ka tèmè n'a ye ten fo ka cenin cèjugu tan ni fila ni ba naani ni kè naani ni tigèda naani ban.

Ni min ma fili a jat e la, e sera.

Baara kèta

1. Aw bè jiralan ninnu bila tomi-tomiw nò na(nin, in, ninnu, o, olu) :

..... ye an ka karamògò ye. Denmisèn.....bèe y'a ka kalandenw ye. Minnu bè numan fè.....tara nyinan.... min filè ..... ye, ... tara salon. U bèe ye dugu ..... denw ye.

2. A' ye jiralan ninnu bila kumasenw kònò : nin, ninnu, nin.... in, o, olu.

4. FARANFASILAN

4.1.2. PEREPERELATIGELAN : KANHAKÈ

Masalabolo : Amadu ka fali tununna. A ko a den ka taa a nyini. A den nana, a ko : "n ma fali ye." Amadu ye wari di a den ma, a ka taa fali kelen san sugu la ka na. A seginna, a ko : "n ma fali ye."

- kar. : - dò ka masalabolo in kalan.
 kal. : - dò b'a kalan.
 kar. : - jòn bè Amadu denkè ka jaabi fila fò ?
 kal. : - dò b'a fila fò.
 kar. : - kumasen ninnu fòcogo ye kelen ye wa ?
 kal. : - òwò / ayi
 kar. : - u kòrò ye kelen ye wa ?
 kal. : - ayi.
 kar. : - danyè jumèn b'a to u kòrò tè kelen ye ?
 kal. : - "fali".
 kar. : - jaabi fòlò la fali jumèn ko don ?
 kal. : - Amadu ka fali.
 kar. : - Amadu den bè fali in dòn walima a t'a dòn ?
 kal. : - A b'a dòn.
 kar. : - jaabi filanan na Amadu denkè bè se ka kuma komin n'i y'a sòrò a bè fali santa dòn wa ? A bè se k'a fò "n ma fali ye" ?
 kal. : - a te se.
 kar. : - mun na a tè se ?
 kar. : - a tè se bari a tè fali dòn. A b'a fè ka fali min san, a t'o dòn.
 kar. : - o tuma aw dun ko di jaabi fila in fòcogo la ? kelen don wali kelen tè ?

- kal. : - kelen tè.
 kar. : - tìnyè don. Jaabi fòlò la, fali danyè pereperelatigèlen don. Jaabi filanan na, a pereperelatigèlen tè. Kanhakè de ye pereperelatigèlan ye. Bamanankan na, ni mògò bè tògò gansan fò, i b'a pereperelatigèlen de fò, i n'a fò "cè, so (bagan), so(siso), kami; baara".
 kar. : - Jòn bè tògò pereperelatigèlen dò fò ?
 kal. : - bè.tògà caman fò.
 kar. : - sisan an ka mankutulan dò fara fali kan, Amadu den ka jaabiy kòrò, i n'a fò fin. Jaabi fòlò bè fò cogo di ?
 kal. : - "n ma falifin ye".
 kar. : - jaabi filanan bè fò cogo di ?
 kal. : - "n ma falifin ye."
 kar. : - jaabi fòlò la pereperelatigèli bè danyè jumèn kan ?
 kal. : - a bè fali de kan.
 kar. : - pereperelatigèlan bè danyè jumèn kan ? Danyè jumèn b'a jira k'a fò pereperelatigèli kèra ?
 kal. : - mankutulan don / fin don.
 kar. : - o tuma, an bè se k'a fò ko ni tògò pereperelatigèlen n'a mankutulan bè nyògòn fè, pereperelatigèlan bè kè mankutulan de kan.

B a a r a k è t a

A' ye masalabolo in kalan :

Ba taara n'a ka ba ye ba la. Nka o ma diya a ba ye bawo ji fun donnen don kosèbè.

- kar. : - ci bè tògò minnu kòrò, olu kòròw ye kelen ye wa ? Mun de b'u bè nyògòn na ?

4. FARANFASILAN

4.2. TIGIYALAN

Karamògò bè kumasen ninnu sèbèn :

1. Fanta ka fali bè so kònò.
2. Fanta ka cè bè so kònò.
3. Fanta fa bè so kònò.

Karamògò bè kalansenw kalan. Kalandenw b'u kalan.

kar. : - a' ye kuluw danfara.

Kòlòsi : Kuluw danfaraten filè :

1. Fanta ka fali : bè so kònò.
2. Fanta ka cè : " " "
3. Fanta fa : " " "

kar. : - an ka kumasen fàlò lajè. Kuma bè mun kun kan ?

kal. : - a bè fali de kun kan.

kar. : - fali jumèn ?

kal. : - Fanta ka fali.

kar. : - danyè jumèn b'a jira ko Fanta ka fali ko don ?

kal. : - "ka" de b'o jira.

kar. : - a' ye "ka" bò kumasen na k'a lajè.

kal. : - Fanta fali bè so kònò.

kar. : - o ye kumasen ye wa ?

kal. : - òwò.

(Kòlòsi : kalanden bè se k'a fò : Fanta, fali bè so kònò)

kar. : - nka a ni an ka kumasen sèbènnen kàrò tè kelen ye.

kar. : - o tuma "ka" nyèci ye mun ye kumasen kònò ?

kal. : - a bè tigiya jira.

kar. : - danyè jumèn bè se ka bila fali nò na ?

Kalandenw bè o danyèw nyini, ka kumasenw dila.

kar. : - an ka kumasen filanan lajè. Kuma bè jòn kun kan ?

kal. : - a bè cè dò de kun kan.

kar. : - cè jumèn ?

kal. : - Fanta ka cè.

kar. : - a' ye "ka" bò kumasen na.

kal. : - Fanta cè bè so kònò.

kar. : - o ye kumasen ye wa ?

kal. : - òwò.

kar. : - o ni "Fanta ka cè bè so kònò" o kòrò ye kelen ye wa ?

kal. : - ayi.

kar. : - "ka" bè mun jira yan ?

kal. : - .....

kar. : - "ka" b'a jira ko fèn donna Fanta ni cè in cè, walima fèn bè u ni nyògòn cè, i n'a fò Fanta ni cè in delila ka kèlè, walima cè in bè deli ka sannì kè Fanta fè. Nka Fanta cè tè. Ni Amadu ni isa ye teri ye, u bè se ka nyògòn wele ko "n ka cè", bari teriya bè u cè.

kar. "ka" bè kè ka tigiya min jira, a bè fò o ma tigiya gansan.

kar. : - an ka kumasen sabanan lajè. Kuma bè jòn kun kan?

kal. : - a bè Fanta fa de kun kan.

kar. : - danyè jumèn b'a jira ko Fanta fa ko don ?

kal. : - danyè si t'o jira.

kar. : - "ka" bè se ka don Fanta ni fa cè wa ?

kal. : - ayi.

kar. : - tigiya min bè jira k'a sòrò "ka" tè yen, o ye tigiya bèrèbèrè ye

kar. :-- a' ye danyèw nyini, minw bè se ka bila "fa"
nò na kumasen in kònò.

kar. : - sisan, a' ye kumasen fila in lamèn :
Isa ka npalan ka bon. Mamadu ka npalan man
bon.

tògò jumèn ye kumasen fila nin jè ye ?

kal. : - "npalan" de bè kumasen fila bèe kònò.

kar. : - ni mògò min t'a fè ka "npalan" fò sinyè fila, i
ka kan k'i ka kuma fò cogo di ?

kal. : - Isa ka npalan ka bon, Mamadu ta man bon.

Karamògò bè kumasen ninnu sèbèn.

kar. : - mun bilala mun nò na kumasen filanan kònò ?

kal. : - "ta" bilala "ka npalan" nò na.

kar. : - a bè tigiya jira.

kar. : - o tuma a bè se ka wele cogo di ?

kal. : - a bè se ka wele tigiyanòna.

kar. : - a' ye kumasen dòw dila, ka tigiyanòna kè
u kònò.

D e g e l i f ò t a w

1. Labili degeli (ni "ka" tè bèn yòrò min a ka bò yen) :

Fanta ka fali bè du kònò.

kòròkè

misi

fa

ba

daba

soli

furukè

muru

sen

mobili

kunkolo'

jamu

bòrè

seliwolo

tògò

dulòki

sigiyòrò

kumakan

fugula

saga

dawolo

cèdenw

fali

kalandenw

binyòrò

(Karamògò yèrè bè danyè dò wèrèw nyini ka fara a kan)

2. Karamògò bè kumasenw fò fila-fila, k'a nyinj kalandenw
k'u yèlèma ka kè kumasen kelen ye.

Misaliw : a. kar. : - cè bè Fanta fè. Cè tògò ye Maaju.

kal. : - Fanta cè tògò ye Maaju.

b. kar. : - fali bè Baba fè. Fali ka bon.

kal. : - Baba ka fali ka bon.

3. Karamògò bè kumasen dòw fò, tigiyanan "ka" bè minw
na, kalandenw b'a yèlèma ka kè "ta" ye.

Misali : kar. : - Madu ka fali don.

kal. : - Madu ta don.

Baara kèta

1. Aw ka kumasen dōw dila tigiya gansan bè sòrò minw na.

2. Aw ka kumasen dōw dila tigiya bèrèbèrè bè sòrò minw na.

3. Aw ka ci kè tigiyanw kòrò nin kumasanw na :

Muso ka nyò susura.
 Muso den ka bon.
 Sira ka fini cè ka nyi.
 Madu ka dulòki ka surun.
 Mamu ka kisè ni Fanta ye.
 Fanta ka jan.
 Fanta ka walannin
 U wele ka na.

4. Tigiyanw ka kan ka kè yòrò minnu na aw b'a kè yen.

Madu y'a ... terikè ye. A ko : n ... cè, na an ka taa n ... nimògòkè fè yen , I kòròmuso... den ye mun ye, cè wa muso ? - Muso. I kòròmuso....

cènin bè yen wa ?

- Jòn ? - Babifeerela. : - Onhòn a bè yen.

- N'a tilala baara la, an n'a bè tulon kè.

4. FARANFASILAN

4.3. HAKÈLAN

Misi kèmè bè Birama fa fè. Bi, misi ninnu bèe taara kungo kònò. Misi fosi ma to so. Kunun misi fèn tun ma taa kungo kònò. Kunasini, bisaba tun tora so, bíduuru tun taara kungo kònò. Damadò tun tununna sira fè, nka bèrè tè. Misi kelen-kelen b'u la minw tè sòn ka sira tilennen minè. N'o tè Birama ka misi kèmè in ye nafoloba ye a bolo.

kar. : - danyè jumèn bè se ka bila danyè kòròcilenw nò na (bèe, fòsi, fèn, damadò, bèrè, kelen-kelen, caman), k'a sòrò kuma kòrò ma yèlèma ?

Kalandenw bè o danyèw nyini.

Misaliw : bèe : mumè, kuturu.

fosi : si, fèn, foyi.

fèn : si, foyi, fosi.

damadò : kelen-kelenw, ddonin.

kar. : - fosi tè se ka bila kèmè ni bisaba nò na, bari kumasanw kòrò bè yèlèma o la.

Danyè ninnu bèe ye hakèlan de ye, bari u bè hakè de jira. Nka dōw bè hakè dadonnen jira, dōw bè hakè da jirabali jira. Minw bè hakè dadonnen jira, a' k'olu latòmò.

Kalandenw bè kè mè, bisaba, ... fò.

kar. : - kè mè ni bisaba bè hakè dadònnen de jira.
O de kosòn, an ma se ka fèn wèrè bila u nò na.
Jòn bè u nyògònna dòw dòn ?

kal. : - kelen, tan, muga, ...

kar. : - hakèlan tò bèe bè hakè da jirabaliw jira.
Nka dòw bè sòrò kumasenw na, minw bè bansira
dòròn kan, dòw bè sòrò kumasenw na, minw bè
sònsira walima bansira kan. An ka fòlòw nyini

Kalandenw bè ninnu latòmò, u kumasendilatò :
fosi, si, foyi.

kar. : - an ka kumasen ninnu lajè :
1. Misi muga taara kungo kònò.
2. Misi bèe taara kungo kònò.
3. Misi si ma taa kungo kònò.
4. Misi damadò taara kungo kònò.

N'an b'a fè ka jiralan don kumasen ninnu na, k'a
sòrò kumasen kòrò ma yèlèma, an b'a sigi min ?

Kòlòsi : N'a fòra misi ninnu muga taara kungo kònò,
kumasen kòrò bè yèlèma.

kal. : - 1. Misi muga ninnu taara kungo kònò.
2. Misi ninnu bèe taara kungo kònò.
3. Misi ninnu si ma taa kungo kònò.
4. Misi damadò ninnu taara kungo kònò.

kar. : - n'an b'a fè kumasen dòw kòrò ka yèlèma, an bè
jiralan sigi min ?

kal. : - 1. Misi ninnu muga taara kungo kònò.
2. ("ninnu" tè se ka bò a nò na).

3. ("ninnu" tè se ka bò a nò na).

4. Misi ninnu damadò taara kungo kònò.

kar. : - o tuma, a bè se k'a fò ko ni jiralan ni hakèlan
bè nyògòn fè, ni jiralan sigiyàrò yèlèmana, kuma-
sen kòrò bè yèlèma.

kar. : - sisan, a' ye kumasen ninnu lajè :

1. Misi bèe taara kungo kònò.

2. Nònò bèe feerela.

N'i b'a fè ka jiralan "nin" bila kumasen (1) la, i
b'a fò cogo di ?

kal. : - Misi ninnu bèe taara kungo kònò.

kar. : - mun na i t'a fò "nin" ?

kal. : - misiw ka cà, u bè se ka dan.

Kòlòsi : Ni kalanden ma nin jaabi in sòrò, karamògò
k'a di a ma.

kar. : - n'i b'a fè ka jiralan "nin" bila kumasen (2) na,
i b'a fò cogo di ?

kal. : - Nònò nin bèe feerela.

Nònò ninnu bèe feerela.

kar. : - o kumasen fila kòrò ye kelen ye wa ?

kal. : - ayi.

kar. : - mun na ?

kal. : - ....

kar. : - nònò ye fèn ye min bè se ka dan wa ?

kal. : - ayi.

kar. : - hali ni nònò sifaya caman don ?

kal. : - ni nònò sifaya ka cà, u bè se ka dan ?

kar. : - n'a fòra "Nònò nin bèe feerela", nònò tè se ka
dan. O de kosòn a bè fò "nin".

N'a fòra "Nònò ninnu bèe feerela", nònò sifayaw.

ko don. Fèn min bè se ka dan, o jiralan bè se ka caya ta. Min tè se ka dan, o jiralan tè se ka caya ta.

D e g e l i f ò t a w

1. Karamògò bè fèn dōw hakè nyininkali kè, kalandenw b'a da fò n'a bè se ka dafò. N'a tè se ka dafò, u bè hakèlan dajirabali dò bila a la .

Misaliw :

1. kar. : - bolonkònidén jòli bè warabilen fè ?
kal. : - bolonkònidén naani bè warabilen fè.
2. kar. : - saga jòli bè Baba fè ?
kal. : - saga damadò(caman, dōgòman, ...) bè Baba fè.
2. Labili(ni kalandenw ye labili kè ní hakèlanw ye, minnu ka kan ka kè bansira la, olu ka kè bansira la).

Misiw bèe taara fògò la.

foyi
fila
kòlòkòlò
bèrè
damadò
dōgòman
dōw
dò
si
fèn
kèmè

3. Karamògò bè kumasen dōw fò, hakèlan bè minnu na, a b'a nyini kalandenw fè u ka jiralan bila a kumasenw kòndò, n'a bè se ka kè.

Misali : kar. : - Misiw bèe taara.

kal. : - Misi ninnu bèe taara.

B a a r a k è t a

1. Aw bè kumasenw dafa ni hakèlanw ye(dōw, bèe, kelen, naani, foyi, bèrè).

An ... taara kalanyòrò la. Mògò... ma kalan coolo. Nka kalansa filanan na, kalanden... dòn de tun bè yen. Karamògò ... bilala an kun na, an tun tè min dòn. A kumana, an ma... faamu. Kalanden... de sera k'a jaabi. A ko ko an tów tè ... ye, k'an ma kalan. Kalan bannen, kalanden ... taara ntolatan-yòrò la.

2. Aw bè kumasenw dafa ni hakèlan ninnu ye : si, bèrè, fèn, dònin, dò.

Malo... tè yen. A' ye taa... san ka fara a kan. Nyò kòni bè yen... ma bò o la. Fini... fana bè yen, aw b'o kè fòyò ye.

4. FARANFASILAN

4. 4. DANFARALAN

Masalabolo :

Cè fila donna Musaw ka so kunun. Cè kelen ye foli kè. Cè dò ma foli kè. Cè dòwèrè donna u nò fè. Musa tun bè kò fè ka na. Cè ninnu ma ale ye. Ale y'u ye. Musa ko : Nsonko banna bi. Nson wèrè tènà don anw ka so nin kò. A ye nsonw minè.

kar. : - a' ye kuluw danfara.

kar. : - a' ye jìsili kè kulu fòlòw kònò. Danyè min tè jòsi, a' ye ci kè o ju kòrò.
(o danyèw filè : cè, cè, cè, cè, Musa, cè, ale, Musa, nsonw, nson, a).

kar. : - an ka kulu fòlòw jìidi u nò na.

(Minnu jìidilen don, olu filè : cè fila, cè kelen, cè dò, cè dòwèrè, cè ninnu, nson wèrè).

kar. : - a' ye jìidi ninnu lajè. A' ye minnu kalan ka tèmè, a' ye olu fò, k'u tógò fò.

kal. : - "fila", o ye hakèlan ye.

kòlòsili : Ni kalanden ko "kelen" ye hakèlan ye kumasan filannan kònò, karamògò b'a jira k'a fò kelen tè hakèlan gansan ye yan, barì a bè se ka fò :

- cè kelen ye foli kè (cè kelen dònòn, fila tè, saba tè). walima
- cè kelen ye foli kè (cè fila la kelen)

Kumasan fila kòrò tè kelen ye, "kelen" kanhakè tè kelen ye u fila kònò.

kal. : - "ninnu", o ye jiralan ye

kar. : - jìidi kuraw tógò ye di ?

kal. : - .....

kar. : - u bè tógò nyè fè wali u b'a kò fè de ?

kal. : - u bè tógò kò fè.

kar. : - u nyèci ye mun ye ?

kal. : - u bè tógò faranfasi

kar. : - tinyè don. Nka u b'a faranfasi cogo min na, u b'a danfara de. o tuma a bè se ka fò u ma cogo di ?

kal. : - danfaralanw.

4. FA RAN FA S I L A N

4.5. S I N S I L A N

Masalabolo : cikèla duuru de bè ne bolo. Ne yèrè bè baara di u ma. Amadu bè baara kè kosèbè. Ngolo fana bè baara kè. Zanga jan yèrè nyògòn tè. Hali cà kunba bè baara kè. Cè dò jaati de ye salabagatò ye.

Kòlòsi : cè dò bè kalan cogoya la, bèe k'a dòn mògò min don, nka a tigi tògò tè se ka fò.

kar. : - a' ye kuluw danfara

kal. b'o kè.

kar. a' ye jòsili kè kulu fòlòw kònò. Danyè min tè jòsi, a ye ci kè o ju kòrò.

(o danyèw filè : cikèla - Ne- Amadu- Ngolo- Zanga cè - cè).

kar. : - an ka kulu fòlòw jiidu u nò na.

(minnu jiidilen don, olu filè : cikèla duuru de. Ne yèrè - Ngolo fana- Zanga jan yèrè nyògòn- Hali cà kunba - cè dò jaati de).

kar. : - a' ye jiidu ninnu lajè. A' ye minnu kalan ka tèmè, a' ye olu fò, k'u tògò fò.

kal. : - duuru, o ye hakèlan dadònnen ye. jan, o ye kamankutulan ye kunba, o ye kamankutulan ye dò, o ye danfaralan ye. nyògòn, o ye tògò ye.

kar. : - jiidu kuraw nyèci ye mun ye ?

kal. : - .....

kar. : - ni n ko "cikèla duuru bè ne bolo", ka tila k'a fò "cikèla duuru de bè ne bolo", n ye mun kè ?

kal. : - i sinsira i ka kuma kan

kar. : - n sinsira n ka kuma yòrò jumèn kan ?

kar. : - i sinsira duuru kan.

kar. : - duuru ye mun ye ?

kal. : - o ye hakèlan ye.

kar. : - o tuma n sinsira mun kan

kal. : - i sinsira hakè kan.

kar. : - ni n ko "ne bè baara di u ma", ani "ne yèrè bè baara di u ma", n ye mun kè ?

kal. : - i sinsira ne kan, n'o ye nònabila ye.

kar. : - bè o nyògònna kè kumaseen jiidu kurama tòw la, k'a jira k'a fò u bè sinsili de kè.

kar. : - danyè min bè sinsili kè o tògò ye di ?

kal. : - o tògò ye sinsilan.

kar. : - sinsilan minnu bè masalabolo in kònò a' y'u kalan.

kal. : - de - yèrè- fana- yèrè - hali - jaati - de -

kar. : - sinsilan ninnu bè danyè sugu jumènw jiidu yan ? A' y'u kalan k'u tògò fò.

kal. : - duuru, o ye hakèlan ye ne, o ye nònabila ye Ngolo, o ye tògò ye Zanga, o ye tògò ye cè, o ye tògò ye cè, o ye tògò ye.

kar. : - o tuma an bè se k'a fò ko kulu fòlò kònò, sinsilan bè se ka tògò, walima, nònabila, walima hakèlan yèrè sinsi.

kar. : - sisan, an ka sinsilan ninnu sigiyòrò lajè. U bè danyè min sinsi u b'o nyè fè wa, u b'o kòrò ? jumèn ni jumèn bè danyè sinsi nyè fè ?

- kal. : - hali.
 kar. : - jumèn bè danyè sinsita kò fè ?
 kal. : - a tò bèe.
 kar. : - an ka kumaseñ laban kulu fòlò jiidilenba lajè.
     cè dò jaati de.
     an ko dò ye mun ye ?
 kal. : - o ye danfaralan ye
 kar. : - jaati dun ?
 kal. : - o ye sinsilan ye
 kar. : - de dun ?
 kal. : - o fana ye sinsilan ye.
 kar. : - o tuma an bè se ka mun fò ?
 kal. : - sinsilan fila bè se ka tugu nyògòn kò kulu
     kelen kònò.
 kar. : - an bè se k'a fò "cè jaati de dò , walima
     "cè de dò jaati", walima "cè jaati dò de "wa ?
 kal. : - ayi.
 kar. : - o tuma an bè se ka mun fò danfaralan ni sinsilan
     sigicogo kan ?
 kal. : - sinsilan bè sigi danfaralan kò fè.
 kar. : - ònhòn, nka an k'a fò ka da a kan : "ni sinsilan
     bè danyè sinsita kò fè."

5. KULU FILANAN

KALANSEN FÒLÒ

Masalabolo :

- Finitigi : - Fini ye. Fini ye. Wakisi don.
 Sannikèla : - Joli don ?
 Finitigi : - Waa kelen.
 Sannikèla : - Gèlèya bè. A barika.
 Finitigi : - A san kè mè segin.
 Sannikèla : - Wari filè.

Karamògò bè masalabolo kalan. Kalandenw fana b'a
 kalan.

Karamògò bè ci kè kumaseñ ninnu ju kòrò :
 Fini ye. Wakisi don. Gèlèya. Wari filè.

kar. : - a' ye kuluw danfara.

(Kuluw danfaralen filè :   Fini   : ye
    Wakisi   : don
    Gèlèya   : bè
    Wari   : filè)

- kar. : - danyè joli bè kulu filanan kònò ?
 kal. : - danyè kelen.
 kar. : - mògò bè "ye" fò n i b'a fè ka mun kè ?
 kal. : - i bè "ye" fò n' i b'a fè ka fèn walima mògò jira.
 kar. : - mògò bè "filè" fò n i b'a fè ka mun kè ?
 kal. : - mògò bè "filè" fò n' i b'a fè ka fèn, walima
     mògò jira.

- kar. : - mògò bè "don" fò n'i b'a fè ka mun kè ?
 kal. : - mògò bè "don" fò n'i b'a fè ka fèn sifaya jira,
 walima tigilamògò.
 kar. : - mògò bè "bè" fò n'i b'a fè ka mun kè ?
 kal. : - i bè "bè" fò n'i b'a fè k'a fò ko fèn dò bè.
 kar. : - a' ye kumaseñ dów dila i n'a fò ninnu :
 Fini ye.
 Wakisi don.
 Gèlèya bè.
 Wari filè.

- kar. : - kumaseñ minw bè se ka bila bansira kan, a' ye
 olu bila a kan.
 kal. : - Wakisi tè. Gèlèya tè.

Kòlòsi : Bansira tè kumaseñ fila tò la.

- kar. : - "ye", "don", "bè", "filè", a bè fò olu ma ko
 kunnafonilanw. U bè kunnafoni di kulu fòlò kan.
 kar. : - "tun" bè se ka don kumaseñ ninnu na jumèn na ?
 kal. : - Wakisi tun don. Gèlèya tun bè.

Kòlòsi : "tun" ni kumaseñ tò fila tè nyògòn ta.

D e g e l i f ò t a w

1. Karamògò bè kumaseñ dów fò, a kunnafoni ye "filè"
 ye, kalandenw b'u kunnafoni kè "ye" ye.

Misali : kar. : - wari filè.
 kal. : - wari ye.

2. Karamògò bè kumaseñ dów fò, minnu kunnafoni ye "ye"
 ye, kalandenw b'u kunnafoni kè "filè" ye.

Misali : kar. : - fini ye.
 kal. : - fini filè.

3. Karamògò bè kumaseñ dów fò, bansira la, minnu sònsira
 bè se ka kè "don" ye wala "bè", kalandenw b'u sònsi-
 ra di.

Misali : 1. kar. : - Donso tè.
 kal. : - Donso don.
 2. kar. : - Nènè tè.
 kal. : - Nènè bè.

4. Karamògò bè kumaseñ dów fò, minnu kunnafoni ye "ye",
 wala "filè", wala "bè", wala "don" ye, kalanden fòlò
 b u yèlèma ka kè nyininkalikumaseñ ye, kalanden fila-
 nan b u bila bansira kan.

Misali : kar. : - Wakisi don.
 kal. 1:- Mun don ?
 kal. 2:- Wakisi tè.

Kòlòsi : "filè" ni "ye", bansira tè olu la.

B a a r a k è t a

1. Aw bè nin kumaseñw dafa ni kunnafonilan gansanw ye :
 - A' ni sògòma.
 - Nba, jon ... Fanta wa ?
 - Ayi, Fanta ... Madu...
 - Madu, hère... ?
 - Tòorò...
 - Somògòw ... di ?
 - U... hère la.
 - I bè woro nyimi wa ?

- Owò
- Woro ...
- I ni ce.

2. Aw bè nin kunnafonilan gansan ninnu bila kumasen dów la :

ye, filè, tè.

6. KULU FILANAN

KALANSEN FILANAN

Karamògò bè kumasen ninnu sèbèn walanba kan :
 To ka di.
 To ye dumuni duman ye.
 A bè daga kònò.

Karamògò bè kumasenw kalan. Kalandenw b'u kalan.

kar. : - a ye kuluw danfara.

(U danfaralen filè :   to : ka di.
    to   ye dumuni duman ye
    a   : bè daga kònò)

kar. : - a' ye kumasen ninnu bila bansira kan.

kal. : - To man di. To tè dumuni duman ye. A tè daga kònò.

Karamògò bè degeli fòlò kè yan. O kò fè :

kar. : - ka/man, ye/tè, bè/tè, olu fana ye kunnafonilanw de ye.

kar. : - sisan an ka kumasen fila ninnu lajè :

To : ye dumuni duman ye.

A : bè daga kònò.

Mun bè "ye" fila ni nyògòn cè ?

kal. : - tògò ni mankutulan.

kar. : - mankutulan ye tògò mun ye ?

kal. : - o ye tògò jìidi dō ye.

kar. : - a bè fò tògò n'a jìidiw ma ko tògò kulu.

- kar. : - mun bè "bè" ni "kònò" cè ?
 kal. : - tógò de b'u ni nyògòn cè.
 kar. : - o tógò bè se ka jilidi wa ?
 kal. : - a bè se ka fò : daga belebele, daga fin, ...
- kar. : - a bè fò "ye'hi "kònò" ma ko "kòbilaw", bari u bè bila tógòkulu kò fè.
- kar. : - "To ye dumuni duman ye". Ni kòbila bòra kumase-
 masen in na a bè bèn wa ?
 kal. : - a tè bèn.
 kar. : - "A bè daga kònò". Ni kòbila bòra kumase-
 nen in na a bè bèn wa ?
 kal. : - a tè bèn.
 kar. : - o tuma an bè se k'a fò ko kòbila ye wajibi ye
 kumase-
 nen in kònò.
- kar. : - a' ye kumase-
 nen dów i n'a fò ninnu nyògònna :
 1. To ka di.
 2. To ye dumuni ye.
 3. To bè daga kònò.
- kar. : - a y'a lajè ni "tun" bè se ka don kumase-
 nen saba
 in kònò :
 1. To ka di.
 kal. : - To tun ka di.
 kar. : - 2. To ye dumuni duman ye.
 kal. : - To tun ye dumuni duman ye.
 kar. : - 3. A bè daga kònò.
 kal. : - A tun bè daga kònò.

Degeli fòtaw

1. Karamògò bè kumase-
 nen dów fò, minnu kunnafoni ye ka-
 mankutulan ye. Kalandenw b'u yèlèma ka kè kumase-
 nen ye.
 Misali : kar. : - to ka di.
 kal. : - to ye dumuni duman ye.
2. Karamògò bè danyè dów fò, an'u sòròyòrò, k'a sòrò a
 ma kumase-
 nen dila, kalandenw b'u kè kumase-
 nen ye (kòbi-
 la suguya bèe ka sòrò a la).
 Misali : kar. : - malo, sugu.
 kal. : - malo bè sugu la.
 kar. : - nyò, jiginè
 kal. : - nyò bè jiginè kònò.
3. Karamògò bè kumase-
 nen suguya saba ninnu fò : minnu
 kunnafoni ye mankutulan ye, minnu kunnafoni ye tógò
 ye, ani minnu kunnafoni ye kòbilakulu ye,
 kalanden fòlò b'u bila bansira kan, filanan bè "tun"
 fara u kan sònsira kan, sabanan bè "tun" fara u kan
 bansira kan.
 Misali : 1. kar. : - Bakarijan ka farin.
 kal. 1 : - Bakarijan man farin.
 kal. 2 : - Bakarijan tun ka farin.
 kal. 3 : - Bakarijan tun man farin.
2. kar. : - Bakarijan yè cè ye.
 kal. 1 : - Bakarijan tè cè ye.
 kal. 2 : - Bakarijan tun ye cè ye.
 kal. 3 : - Bakarijan tun tè cè ye.

3. kar. : - Bakarijan bè Segu.
 kal. 1: - Bakarijan tè Segu.
 kal. 2 - Bakarijan tun bè Segu.
 kal. 3: - Bakarijan tun tè Segu.

Ba a r a k è t a

1. Aw ka nin mankutulanw bila kulu filanan na kumasen dów la
 bon, kunba, timi, farin, jugu, go, misèn, fin nyi.
2. Aw bè kumasenw dila "ye...ye" bè sòrò minw na.
 Misali : Musa ye jenbefòla ye.
3. Aw bè kumasenw dafa ni tògò (nònabila) ni kòbila ye.
 Misali : Fanta bè sugu la.

- Tòorò tè...
- Funteni bè ...
- Sunògò tè ...
- Kòngò bè ...
- Minnògò tè...
- Hakè tè...
- Farigan bè ...
- Wari tè ...
- So tè ...
- Fanga bè ...
- Salaya bè ...
- Kunkolodimi bè ...
- Musa sen tè...

- Mamadu da tè...
  - Kadija bolo bè ...
  - Isa nyè bè ...
  - Ngolo tulo tè...
  - Zan kun bè ...
  - Saga kan bè ...
  - Fali sen bè ...
  - Muso den bè ...
  - Misiw bè ...
  - Muso ka daga bè ...
  - N dalen bè ...
  - N sigalen bè ...
4. Aw ka nin kòbila ninu don kumasen dów la :
 kun, kan, kòrò, (kèrè) fè, (san)fè, fè, bolo, nyè, kò.
 Misali : Madu bè Fanta fè.

7. KULU FILANAN KALANSEN SABANAN

Masalabolo :

Samiyè sera. Sènèkèlaw ka bò. Dabatigiw bèna ntugun kuru. Dabañanatigiw bè wulili kè.

Karamògò bè a kalan. Kalandenw b'a kalan.

kar. : - a' ye kuluw danfara.

(U danfaralen filè :

Samiyè	:	sera
Sènèkèlaw	:	ka bò
Dabatigiw	:	bèna ntugun kuru
Dabañanatigiw	:	bè wulili kè.)

kar. : - a' ye kumasenw bila bansira kan.

kal. : - Samiyè ma se.

Sènèkèlaw kana bò

Dabatigiw tēna ntugun kuru.

Dabañanatigiw tè wulili kè.

kar. : - a' ye kunnafonilanw nyini kumasenw kònò.

Ladili : Karamògò ka kan ka nyininkali laban kumasen fòlò la.

kar. : - sènèkèlaw ka bò.

kal. : - kunnafonilan ye "ka" ye.

kar. : - dabatigiw bèna ntugun kuru.

kal. : - kunnafonilan ye "bèna" ye.

kar. : - dabañanatigiw bè wulili kè.

kal. : - kunnafonilan ye "bè" ye.

kar. : - mun bè "bèna" nj "bè" kò fè ?

kal. : - tògò de b'u kò fè.

kar. : - mun bè o tògòw kò fè ?

kal. : - . . . . .

kar. : - wale de bè u kò fè. "kuru" ni "kè" ye wale de ye.

N'a fàra "sènèkèlaw ka bò", wale ye jumèn ye ?

kal. : - o ye "bò" ye.

kar. : - n'a fàra "samiyè sera", wale ye jumèn ye ?

kal. : - wale ye "sera" ye.

kar. : - "sera" bèe tè wale ye. Wale ye "se" de ye.

Kunnafonilan ye "-ra" ye.

kar. : - kumasen kònò kunnafonilan bè bila yòrò jumèn ?

kal. : - a bè bila wale nyè fè walima wale kò fè.

kar. : - a' ye kumasen fila in lajè, k'u kulu filananw sanga :

Samiyè sera.

Dabatigiw bèna ntugun kuru.

Mun bè kulu ninnu bò nyògòn na ?

kal. : - kelen kunnafonilan bè wale kò fè, kelen ta bè wale nyè fè.

kar. : - o dòn ? A' y'u lajè kosèbè.

kal. : - tògò bè kelen na, tògò tè kelen na.

kar. : - tògò sigilen bè min ?

kal. : - a bè kunnafonilan ni wale cè.

kar. : - tògò tè min na, a bè fò o wale ma ko wale dafalen. Tògò bè min na, a bè fò o wale ma ko wale dafata, bari a bè dafa ni tògò de ye, wali-ma tògòkulu.

kar. : - wale sugu jumèn bè kumasen in kònò :
"sènèkèlaw ka bò" ?

kal. : - wale dafalen de b'a kònò.

kar. : - mun b'o jira ?

kal. : - tógò tè kunnafonilan ni wale cè.

kar. : - sisan an ka kumasen in lajè :
"samiyè sera".

Kunnafonilan jumènw wèrè bè se ka kè kulu fi-
lanan kònò, mìn tè "-ra" ye ?

Kòlòsi Kalandenw ka kan k'a bèè sòrò.

kal. : - samiyè bè se.

tè
na
ma
bèna
tèna
ka
mana
kana
nana

kar. : - "se" ni kunnafonilan joli bè nyògòn ta ?

kal. : - kunnafonilan tan.

kar. : - "sènèkèlaw ka bò" kònò dun ?

kal. : - sènèkèlaw kana bò.

bè
tè
na
ma
bèna
tèna
mana
-ra

kar. : - "bò" ni kunnafonilan joli bè nyògòn ta ?

kal. : - kunnafonilan tan.

kar. : - an ka "dabatigiw bèna ntugu kuru" lajè.

kal. : - dabatigiw tèna ntugun kuru.

na

ma

bè

tè

ye

ka

kana

mana

nana

kar. : - kunnafonilan jumènw ye wale saba in jè ye ?

kal. : - bè, tè, na, ma, bèna, tèna, ka, kana, mana.

kar. : - kunnafonilan jumèn ye "se" ni "bò" jè ye ?

kal. : - "-ra".

kar. : - kunnafonilan jumèn ye "kuru" n'a nyògònaw
danmafèn ye ?

kal. : - "ye".

kar. : - an ko "se" ni "bò" ye wale sugu jumèn ye ?

kal. : - wale dafalenw don.

kar. : - "kuru" dun ?

Kal. : - o ye wale dafata ye.

kar. : - o tuma an bè se ka mun fò "-ra" ni "ye" kan ?

kal. : - "-ra" ni wale dafalenw dòn de bè nyògòn ta.
"ye" ni wale dafataw dòn de bè nyògòn ta.

kar. : - sisan an ka kumasen ninu lajè .

1. dabatigiw bè ntugun kuru.

2. dabatigiw na ntugun kuru.

3. dabatigiw ye ntugun kuru.

Jumèn wale kèra ka ban, jumèn ta ma kè fòlò ?

- kal. : - I ni 2 wale ma kè ka ban fòlò. 3 ta kèra ka ban.
 kar. : - mun b'a jira ko wale kèra, walima ko a ma kè ?
 kal. : - kunnafonilan de b'o jira.
 kar. : - o tuma n'a fòra "samiyè sera", o wale kèra wa a ma kè ?
 kal. : - a kèra.
 kar. : - n'a fòra "dabatigiw na ntugun kuru", kunnafonilan bè mun jira ?
 kal. : - a b'a jira ko wale ma kè fòlò, nka a bèna kè.
 kar. : - a' ye "tun" dan masalabolo kumasan bèe la.
 kal. : - Samiyè tun sera.
     Sènèkèlaw tun ka bò.
     Dabatigiw tun bèna ntugun kuru.
     Dabanatigiw tun bè wulili kè
 kat. : - an bè se k'a fò ko kumasan walema bèe bè se ka fò ni "tun" ye.

D e g e l i f ò t a w

1. Karamògò bè kumasan walema dòw fò sònsira kan, kalandenw b'u bila bansira kan.

- Misali 1. kar. : - Madu bè taa Abijan.
     kal. : - Madu tè taa Abijan.
 2. kar. : - Kalandenw ka bò.
     kal. : - Kalandenw kana bò.
 3. kar. : - Baji mònna.
     kal. : - Baji ma mòn.

2. Karamògò bè kumasan dòw fò bansira kan, kalandenw b u bila sònsira kan.

- Misaliw : 1. kar. : - An tènà tila kalansen in na.

- kal. : - An bèna tila kalansen in na.
 2. kar. : - Baru ma kalansen durusi.
 kal. : - Baru ye kalansen durusi.
 3. kar. : - Kalanden bèe ma don kalanso kànò.
 kal. : - Kalanden bèe donna kalanso kànò.

3. Karamògò bè kumasan dòw fò minnu wale ma kè ka ban, kalanden fòlò b'a kè wale labannen ye, kalanden filanan b'a kè wale nata ye (wale dafalen ni dafabali bèe ka sòrò a la, sònsira ni bansira fana bèe ka sòrò a la).

- Misaliw 1. kar. : - Donsokè bè wara faga.
     kal. 1: - Donsokè ye wara faga.
     kal. 2: - Donsokè (bèna wara faga).
             (na)
 2. kar. : - Baba ka so bè boli.
     kal. 1: - Baba ka so bolila
     kal. 2: - Baba ka so (bèna boli).
             (na)
 3. kar. : - Madu tè fa dumuni na.
     kal. 1: - Madu ma fa dumuni na.
     kal. 2: - Madu tènà fa dumuni na.

4. Karamògò bè wale dafalenw ni wale dafataw fò-fò, a b'a nyini kalandenw ka kumasanw dila n'u ye, ni min bè se ka dafa, u k'o dafa, ni min tè se ka dafa, u k'o to yen.

Misaliw

1. kar. : - taama.
     kal. : - sòròdasaw bè taama.
 2. kar. : - dun.
     kal. : - Madu bè to dun.

Baara kèta

1. Aw ka ci kè kunnafonilanw kòrò :

Muso ko a denw ma : musomaninw ka na yan, cèmaninw ka taa tulon kè. Aw kana taa siraba kan dè. N bè taa sugu la , n fè mèen n bè na sisan. Fanta mana na, a na bònbon dī aw ma. Ni min karisa o tēna fēn sòrò.

2. Aw ka nin wale ninnu dafa ni tōgò, wali tōgòkulu dōw ye

Ami taara sugu la, a ye ... san Fanta ye ... Bamu. Mamu ye ... tigè, a ye ... sigi ta la. Baaraden ye ... ko k'u dabiri, a ye ... ko k'u fènsè, a ye ... sanpa, a ye ... fura.

3. Nin wale ninnu ni kunnafonilaw minw bè nyògòn ta aw bu ni olu bila kumase nw na san, mēen, na, taa.

Sòni, muso... sugu la, ni a.... a... naw ...
A.... yen , a ... jona.

4. Kumase n yèlèmalì : a' ye wale labanbalì kè labannenw ye.

Misali : Fanta bè na --- Fanta nana.
Musa bè dumuni kè ---
Madu bè kunun jona ---
Mamu bè sogo san ---
Misi bè bin nyimi ---

5. Aw bè walew nyini minw ni kunnafonilan "-ra", "na", "la" bè nyògòn ta. Aw bè tila k'u bila kumase n dōw

kòrò.

6. Aw bè walew nyini minw ni kunnafonilan "ye" bè nyògòn ta. Aw bè tila k'u bila kumase n dōw kòrò.

7. Aw ye kumase n minnu dila baara kèta 6 la, aw bè olu bà sònsira kan k'u bila sànsira kan.

8. SÈMÈNTIYALANW

Karamògò bè kumasen ninnu sèbèn :

1. Adama ye tinyè fò kunun.
2. Adama ye tinyè fò Kita.
3. Adama ye tinyè fò piya.
4. Adama ye tinyè fò tònsgì la.
5. Tinyè ka kuna kosèbè .
6. Adama ye tinyè sèbèkòrò fò.

Karamògò bè u kalan. Kalandenw b'u kalan.

kar. : - a' ye kuluw danfara.

kar. : - an ka kulu filananw lajè. A' bè danyè minw tógò dòn, a' ye ci kè olu ju kòrò.

(u ka kan ka ci kè ninnu ju kòrò ye, tinyè, fò, tònsgì, la.)

kar. : - "la" ye mun ye ?

kal. : - o ye kòbila dò ye.

kar. : - kòbila bè kumasen tòw la wa ?

kal. : - ayi.

kar. : - "tònsgì la" dun ?

kal. : - o bè se ka bò a la.

kar. : - a bè se ka bila yòrò wèrè kumasen kònò wa ?

kal. : - a bè se ka fò : tònsgì la Adama ye tinyè fò.

kar. : - "tònsgì la" bè mun jira ?

kal. : - a bè yòrò de jira.

kar. : - a bè fò a ma ko sèmèntiyalan. A ma ci kè danyè minw ju kòrò, olu fana ye sèmèntiyalanw de ye. Nka sèmèntiyalan kòbilantanw den.

kar. : - sèmèntiyalan kòbilantan minw bè kumasen ninnu kònò, a' y'u latòmò.

Kalandenw bè ninnu latòmò: kunun, Kita, piya, kosèbè.

kar. : - "sèbèkòrò" fana ye sèmèntiyalan de ye.

kar. : - sèmèntiyalan minw bè se ka sigi yòrò wèrè, kumasen kònò, a' ye olu latòmò.

Kalandenw bè "kunun", "Kita", "tònsgì la" latòmò.

kar. : - sèmèntiyalan minw bè se k u sigiyòrò falen i n'a fò ninnu, olu ye kumasen sèmèntiyalanw de ye. Minw tè se , olu ye danyè sèmèntiyalanw ye. O tuma a' ye danyè sèmèntiyalanw jira.

kal. : - "piya", "kosèbè", "sèbèkòrò", olu ye danyè sèmèntiyalanw ye.

kar. : - "piya", bè danyè sugu jumèn sèmèntiya ?

kal. : - a bè wale de sèmèntiya.

kar. : - "kosèbè" dun ?

kal. : - o bè mankutulan de sèmèntiya.

kar. : - "sèbèkòrò" dun ?

kal. : - o bè wale de sèmèntiya.

kar. : - wale sèmèntiyalanw bè bila wale nyè fè wa, a kò fè ?

kal. : - dòw bè bila a nyè fè, i n'a fò "sèbèkòrò", dòw bè bila a kò fè, i n'a fò "piya".

kar. : - sisan, sèmèntiyalan ninnu kòrò tè kelen ye. N'an ye "kunun" ta, o bè tuma de jira. Tòw bè min jira, a k'o fò.

kal. - "Kita" bè yòrò jira.
 "piya" bè cogoya jira.
 "tònsigi la" bè yòrò jira.
 "kosèbè" bè cogo jira.
 "sèbèkòrò" bè cogo jira.

kar. - sisan, a ye segin kumaseñw kan, nka a' bè sèmentiyalan falen.

kar. - 1. Adama ye tinyè fò kunun. Sèmentiyalan jumèn bè se ka bila "kunun" nò na (danyè kelen) ?

kal. : - Adama ye tinyè fò bi
 " bè " " "
 " " " " sini
 " na " " sini

Karamògò bè kumaseñw bèe ta ka kè o cogo la, kelenkelen. N'a sera kumaseñw 4 na, kalandenw ka kan ka tògò ni kòbila bèe yèlèma.

D e g e l i f ò t a w

1. Labili (kòbila min bè bèñ a b'o ta)

Fanta	:	bè taa	:	sugu	:	la
"	:	"	:	so	:	"
"	:	"	:	kalanyòrò	:	"
"	:	"	:	kalanso	:	"
"	:	"	:	"	:	"
"	:	"	:	bon	:	"

"	:	"	:	dingè	:	"
"	:	"	:	mòbili	:	"
"	:	bè yèlèn	:	"	:	"
"	:	"	:	fali	:	"
"	:	"	:	so	:	"
"	:	"	:	ngisi	:	"
"	:	"	:	Amadu	:	"
to	:	bè dí	:	"	:	"
"	:	"	:	"	:	"
"	:	"	:	"	:	"
"	:	≠ bè tobi	:	"	:	"

2. A' ye sèmentiyalan dò fara nin kumaseñw ninnu kan.

Fanta ka fin... (mònimòni)
 Joli ka bilen... coricori)
 Alimami ka duloki ka jè... (panpasi)
 Niwakini ka kulan... (dugudugu)
 A ka na ka go... (bo, pi...)
 Nsaranin ka misèn... (nyòròtòrò)
 Mangoro in ka di ... (lewulewu)
 A jalen bè... (kasakasa)
 A bolo fununnen bè... (ponpolon)

(Karamògò yèrè bè dò wèrè nyini ka fara a kan).

3. Karamògò bè kumaseñw dòw fò ka sangali kè a la, kalandenw b'o sangali yèlèma ka kè sèmentiyalan ye.

Misali : 1. Kar. : - A y'a den bugò i ko fali.

kal. : - A ya den fali bugò.

2. kar. : - A ye Madu fo i n'a fò mògò sèbè.

kal. : - A ye Madu mògòsèbè fo.

3. kar. : - A' y'a' sigi i n'a fò tan sigi-sigi
cogo.

kal. : - A' y'a' tan-tan sigi.

4. A' ye kumasen ninnu dafa ni sèmèntiyalan dò ye :

Nson bolila.... (biribiri)
A y'i pan .... (puruki, coloyi...)
A binna dugu ma... (gongolon, toli, gogo)
A taara... (shuwè)
A ye tinyè fò... (piya,...)
N ye nson minè... (cawu, còmi,..)
Nin don... (cò)
Möbili ye shèdennin faga... (pukè)
A ye nson siri. (gedegede)

(Karamògò yèrè bè dò wèrèw nyini ka fara a kan)

5. Karamògò bè kumasen dòw fò, a b'a nyini kalandenw
k'a tuma n'a yòrò sèmèntiya.

Misali : kar. : - sanji nana.

kal. : - sanji nana yan bi.

B a a r a k è t a

1. Aw bè kumasenw dafa ni sèmèntiyalanw ye(deredere,
ntonton, borobara, kirikiri)

Misali : fini jèlen pasi.

1. foronto bilennen.....
2. lemuru kumunen ....
3. mangoro mōna ...
4. san finna ...

2. Aw bè kumasenw dafa ni sèmèntiyalanw ye (kunun,
dònin, sòoni, sisan, sini)

I sigi lsa bè na ....

..... a tun tãara ci la Kati.

A bèna taa Kita ....

..... figaw ma nyè ji ma na.

A dò la san bè na....

3. Aw bè kòbilakulu kè ka nin kumasen ninnu dafa (ka-
lanso kòndò, so kòndò, dukènè ma, sugu la, kungo la,
dugu kòndò).

Kalandenw ni karamògò bè ..... den bè kasi
la.....a ba bè baara la..... nasanna taara
.....Cikèlaw taara..... mògò wèrè tè.....

4. Aw ka kumasenw dafa ni sèmèntiyalanw ye(sòoni,
sugu la, ju kòrò, salon)

- Fanta fana taara de wa ?
- Ayi, Fanta bè taa....
- Jènèba taara min ?
- A taara.....
- Musa sigillen filè jiri...
- ..... sofaw tun bè Segu.

5. Aw bè ci kè sèmèntiyalanw kòrò :

Madu taara kungo la. A bè na sòoni.

Fuseni wulila yòkòyi, mōgò si ma bō a taatuma kala
ma

Musanin ka mananin cira po, a tōnyògòn yèlèla kakaka.

Fuseni kasira haali. Modibo ko: n bè n ka mananin d'i
ma teriya kosàn. O diyara Musanin ye kosèbè.

6. A' ye nin sèmèntiyalanw bila kumasen dâw kônò :
sèbèkòrò, kosèbè, salon, kirikiri, manamana.